

שלח

ה' תשע"א

כתובת:

Oraysa10@gmail.com

אורחיהם

לע"נ צפורה הדסה ב"ר אברהם ברוך

פרשת שלח

נחל אשכול

(יג, כג) וַיִּבְאוּ אֶת-נַחַל אֲשֶׁכָּל לַיְלָה וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוּרָה וְאֲשֶׁכָּל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשְׁאֲהוּ בַּמּוֹט בְּשָׁנִים וּמִן הָרִמּוֹנִים וּמִן הַתְּאֵנִים: (כד) לְמַקּוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֲשֶׁכָּל עַל אֲדוֹת הָאֲשֶׁכָּל אֲשֶׁר כָּרְתוּ מִשָּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

יש לעיין בפסוקים אלו בכמה נקודות: א. מה חשיבותו של נחל אשכול שנקרא כך שם המקום לדורות ושמשם כרתו אשכול. ב. מהי הזמורה שכרתו משם. ג. מה הפירוש וישאיהו במוט בשנים. ד. אם לקחו רק רמון אחד ותאנה אחת, מדוע נאמר ומן הרמונים ולא בלשון יחיד רמון, וכן לגבי תאנה היל"ל ותאנה. ה. מדוע לא לקחו משאר המינים שנשתבחה בהם א"י. ו. מי קרא למקום ההוא נחל אשכול, ומדוע מיוחסת כריתת האשכול לכל בני ישראל למרות שלכאור רק חלק מהמרגלים עשו זאת.

ובס"ד יבואו הדברים, אולם שלא כסדר השאלות.

*

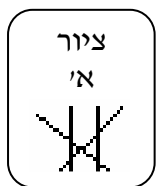
א. וישאיהו במוט בשנים

בגמ' (סוטה לד.) "... שנאמר 'וישאיהו במוט בשנים', ממשמע שנאמר במוט, איני יודע שבשנים? מה תלמוד לומר בשנים? בשני מוטות. אמר רבי יצחק, טורטני וטורטני דטורטני. הא כיצד? שמנה נשאו אשכל, אחד נשא רימון ואחד נשא תאינה, יהושע וכלב לא נשאו כלום, אי בעית אימא משום דחשיבי, ואי בעית אימא שלא היו באותה עצה".

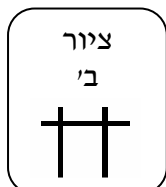
א. שיטת רש"י "אמר רבי יצחק טורטני וטורטני דטורטני - משאוי ומשאוי תחת משאוי, שהתחתונים מסייעין את העליונים, ובכל אחד היו שני מוטות. כיצד, שני מוטות הולכין זה אצל זה וארבעה נושאים אותם, ושני מוטות אחרים וארבעה בני אדם נושאים אותם, והם באלכסון מתחת שנים העליונים, מוט אחד לראש האחד ומוט אחד לראש השני, והולכין באלכסון. ורבי יצחק לאו מקרא שמיע ליה, אלא דפשיטא ליה דרימון ותאינה סגי בשנים, ויהושע וכלב לא נשאו כלום, פשו להו תמניא לאשכול. ואם לאו מדרש הראשון המלמדנו דלאו מוט אחד קאמר קרא, לא היינו יודעים לכוין שמנה בני אדם למשאוי, אלא דשמעינן מיניה דשני מוטות היו, ואתא רבי יצחק לאשמעינן דשני משאות היו שם, וכל אחד שני מוטות".

משמע, שלשיטתו תיבת 'בשנים' חוזרת לשני הנושאים הקודמים, גם לתיבת 'וישאהו' וגם לתיבת 'במוט', היינו שהיה שם גם שני מוטות, וגם שני סוגי נשיאה. נשיאה אחת של ב' מוטות תחת האשכול, וב' מוטות שהם סוג משא אחר, משום שהיו תחת המוטות הראשונים, זהו סוג נוסף של בשנים, ובזה מובן איך נשאהו ח' בני אדם. כמו"כ משמע מפירושו, שבאמת אין המקרא מכריח שנשאוהו ח' בני אדם, אלא מתוך שהחשבון מוכיח שד' מרגלים לא נשאו את האשכול, הרי שנותרו ח', ולבאר כיצד נשאהו ח' בני אדם, ממילא שמעינן מדיוקא דקרא שהיו שם ד' מוטות. גם משמע בפירושו שלשון וישאהו שהוא לשון רבים, מוכיח שכל מוט נשאו אותו שנים, וזהו וישאהו במוט, ולכן תיבת 'בשנים' מוכיחה שהיה כאן גם שני מוטות וגם שני סוגי נשיאות, הרי לך ד' מוטות שכל אחת נישאת בידי שנים.

[ועיין אלשיך שביאר שזמורה זהו מקל אחד, 'במוט' מקל שני, ונאמר 'בשנים' מרבה עוד שני מקלות, הרי ד'. אולם המשכיל לדוד דחה פירוש מעין זה, שלא משמע שהזמורה סייעה בנשיאה, אלא היה זה ענין לעצמו].

והנה לשון רש"י "באלכסון", וכן כתב שהלכו באלכסון, וצ"ע מי הכריחו לפרש שהלכו כציור א' ולא כציור ב', ששמא היו המוטות התחתונים ישרים. ובזה גם ינצל מקושיית התוס' הרא"ש שזהו דוחק לומר שהלכו באלכסון שאין דרך הליכה בכך (ואכן נקט שהלכו כציור ב'). אפשר שרש"י סבר שתיבת 'בשנים' באה גם ללמד שהיה כאן ב' סוגי הליכות, היינו ב' סוגי נשיאות, ולכן הוכרח לפרש שנשאוהו בשני סוגי הליכה, אחת בהליכה ישרה ואחת בהליכת אלכסון.

אולי, תיבת בשנים נדרשת גם מלשון 'שינוי', כמו שדרשו חז"ל על 'גם שניהם' "לרבות שינויהם" (ב"ק צד. ועוד), וגם כאן 'בשנים' פירושו שהיה בו גם ענין משונה של נשיאה והליכה, שהיה על ידי אלכסון.

אולי יש מקום לומר, שלכן הוצרך רש"י שיהיה אלכסון בכדי שלא יפול האשכול באמצע, כי שני מוטות לשני צדדים עדיין אינו מחזיקו (ויעויין להלן במפרשים כיצד לשיטתם החזיק האשכול), אולם ע"י האלכסון נמנעה נפילת האשכול.

ובפירוש הריב"א עה"ת הביא בשם רבינו אליקים, שבכדי שההולכים במוטות שבצדדים לא ידחקו את רגלי ההולכים בראשי המוטות המונחים לארכו, לכך הוצרכו לילך באלכסון, היינו שבציור ב' היו ההולכים דוחקים את רגלי ההולכים בצידם, ולכן עשו אלכסון לילך באופן הראוי.

ציור ג'

II

ב. שיטת רבינו חננאל. התוס' (סוטה לד. ד"ה טורטני) מביאים את שיטת ר"ח, שלדעתו היו ב' מוטות עיקריים, ובכל אחד מראשי המוטות, היה מוט קצר ששם היו נושאים ב' אנשים (ציור ג').

לשיטתו היתה סריגה של חבלים בין שני המוטות העיקריים, ועי"ז לא נפל האשכול.

אלא שצ"ע מה ההכרח להסביר שהיו כאן ו' מוטות, ויותר מכך, מניין נמציא כזאת, ואיה משמעות הפסוק שנוכל להוציא שכך היה.

וביארנו בעלי התוס' (ריב"א עה"ת. תוס' שאנץ סוטה לד.) שממה שנאמר לגבי נשיאת המזבח, שנשאווהו במוט, שצורת הנשיאה במוט היא על ידי שני מוטות. כי לא יתכן לשאת את המזבח שאין בו בדים במוט אחד בלבד, אלא בע"כ שלשון 'מוט' היינו ב' מוטות משני הצדדים, וזהו הנקרא בסתם נשיאה במוט. ועז"א מדוע נאמר 'בשנים' הלא כבר נאמר שנשאווהו 'במוט' שמשמעותו שנים. לפי"ז נוכל להסביר שלמסקנת הגמ' 'בשנים' בא להסביר שבכל ראש של המוט היה מקום נשיאה לשנים, וזה נעשה על ידי מוט קצר שהיו בכל אחד מראשי המוטות.

עוד משמע לי מפירוש הרא"ש, שתיבת 'בשנים' פירושה שנשאווה שנים שנים, ולכן מוכרח שבכל ראש מוט הלכו שני אנשים בצוותא, ותיבת 'בשנים' חוזרת גם למוט, היינו שהיו שני מוטות, וגם נשאווהו באופן של שנים שנים, נמצא שהלכו ב' בני אדם בראש כל מוט.

ומבואר בראשונים, שלשיטת רש"י עיקר הנקודה שהקשו בגמ' היא על מה שנאמר 'בשנים' שהרי נאמר וישאווהו בלשון רבים וממילא ידעין שהם שנים, אלא מזה מוכח שהיה ב' סוגי משא. ולשיטת ר"ח עיקר הקושיא מדוע נאמר 'בשנים' כי 'מוט' הם שני מוטות, אלא לומר שהיה שם עוד צורת נשיאה שהלכו שנים יחדיו.

ג. שיטת המדרש. במדרש (במדב"ר טז, יד. תנחומא שלח ח) "וישאוהו במוט בשנים, אין פחות משני מוטות, לפי שאין אומר במוט שנים אלא בשנים. וי"א שלשה, במוט אחד, בשנים הרי שלשה".

והנה שיטה ראשונה ניתן להסבירה עפ"י הראשונים הנ"ל, ובפרט יבואר לשיטת ר"ח שאין פחות משני מוטות, ובאמרו 'בשנים' חוזר לנושאים, שנשאוהו בשנים שנים, והיינו שהיו מוטות קצרים בראשי המוטות. אולם פירוש בתרא במדרש לכאן אינו עולה לפירושים דלעיל.

אולי הכונה שנשאוהו במוט אחד גדול ואותו נשאו שנים שנים, היינו בכל ראש נשאוהו שנים, וזהו במוט בשנים. ועוד נדרש הכתוב, שנשאוהו בעוד ב' מוטות שבכל מוט היה אחד בראשו ואחד בקצהו השני, וכציר ד'.

ואפשר להסביר היטב, לפי הנ"ל, שהמוט הגדול היא הזמורה של האשכול, ואותו נשאו שנים, ועוד הוסיפו שני מוטות שלא יפול ולסייע המשא, וזהו הנאמר עוד 'בשנים'.

*

ומן הרמונים ומן התאנים

והנה זה ברור שנטלו רק רמון אחד ותאנה אחת, ואם כן מדוע נאמר מן הרמונים וכו', מוכח מכך, שהאשכול היה משונה בענינו, ולא היה אשכול כמותו בכל הארץ, ואילו רמונים ותאנים היו כמותם רבים, אלא שנטלו מהם אחד להראות לכולם את טיב הארץ.

ונראה, שמשמעות הפסוקים היא, שלמרות שתרו את כל הארץ, מכל מקום עד בואם אל נחל אשכול לא מצאו בקעה להתגדר בה, שלא מצאו מה לתלות גנאי בארץ, אלא שמשום האשכול המיוחד שגדל שם, כאן מצאו מקום להוציא את דבת הארץ שכולה אנשי מידות.

אפשר, שכמו שאדם הראשון חטאו הראשון היה ביין, למ"ד עץ הדעת גפן היה, וגם אצל נח נעשה איש האדמה משום שנטע כרם, היינו שתחילת קלקול העולם לאחר המבול התחיל בגפן. כך היה נסיונם של המרגלים בגפן, ואם היו זוכים היו מראים לכולם שכך טיב הארץ ומראים יפיה לעיני כל, ואיתא במדרש שכלב דרש מהם שיקחו מפרי הארץ, וגם אי' במדרש שמאשכול זה הביאו נסכים כל שני המדבר. אלא שהם הפכו הענין לסם המות. נמצא שאכן דייקא האשכול המיוחד הוא היה עץ הדעת שלהם לבחירתם לטוב או למוטב, והם הפכו את הגפן למיתה.

ועיין רבינו בחיי (דברים לב, יד) "כי כן הענבים התלויים בגפן יקראו "אשכולות", ואשר נתלים בהם האשכולות תקרא "גפן" אם הוא במחובר, ותקרא "זמורה" בתלוש, וזהו: (במדבר יג, כג) "ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד", יעיד הכתוב על שפע ברכת הארץ ועל גודל פריה, כי באותה זמורה הנכרתת לא היה אלא אשכול ענבים אחד, ולכך הוסיף "אחד", כי כל אחד מהם נטל דבר יחידי נפרד: זה אשכול, וזה רמון, וזה תאנה".

ובזה מובנים דקדוק לשון הפסוק.

אולם נראה, שמה שהביאו ענבים תאנה ורמון, יען שזהו הזמן של גדילתם על העצים, אבל חטה ושעורה נקצרו מכבר בימות האביב, והזית והתמר גמר פרים בסוף הקיץ. נמצא שלקחו מהפירות שגדלו על העצים בזמן ההוא.

ועיין חתם סופר שביאר שתמר ושמן לא לקחו כי טעמהו במן. ועיין נתיבות רבותינו (בריסק) טעם שלא לקחו חיטה ושעורה משום שהתגרים מכרוהו להם. אולם עפ"י פשט מסתבר שטעם הקודם עיקר.

שבת שלום ומבורר